

“BİR ŞART-BİR DİLEK” ADLI BROŞÜRLER İLE “BAYBURD MÜSLÜMAN DİLENDİRMEZLER CEMİYETİ” HAKKINDA BİR İNCELEME DENEMESİ

YAĞMUR SAY

Her iki olguyu da ele alırken, dağınık haldeki verilerin daha net bir sentezini verebilmek için “İçerik Çözümleme Analizi” tekniğinden yararlanmayı; böylece H. 1320 (M. 1902) tarihli “Bir Şart - Bir Dilek” adlı iki broşürün özünden hareketle Bayburd Müslüman Dilendirmezler Cemiyeti’nin fonksiyonlarının daha iyi kavranabileceğini zannediyoruz.

Temel ve alt problemler ile sorunun analizine geçmeden önce içerik analizinin kısa bir tarihçesini vermek gerekmektedir.

İçerik analizi veya içerik çözümleme tekniklerinin ilk uygulamaları XVI. yüzyıla kadar gitmektedir. Bu tür bir çözümleme tekniği o dönemin hemen hemen tek iletişim aracı olan gazeteler üzerinde yapılabilmektedir. Örneğin: Burada; gazetelerdeki dinsel mesajların ne ölçüde yer aldığı bu yöntem kullanılarak öğrenilmeye çalışılmıştır.

Ancak o dönemlerde de kullanılan bu yöntem, günümüzde kullanılan içerik çözümleme tekniklerinden farklıdır. Daha kesin bir ifadeyle o dönemde kullanılan içerik analizi teknikleri bu yöntemin başlangıçtaki gelişimini oluşturur.

Gerçek gelişme XX. yüzyılın başlarında olmuştur. ABD’de gazetecilik öğrenimi gören öğrenciler tarafından gazeteler üzerinde yapılan bu analiz tekniği örneklerinde; gazetelerdeki konular (türlerine göre) konu başlıklarına göre yer almıştır. Daha sonraları ise ilgi edebiyat ve dil konularına kaymıştır. Tarihsel araştırmalarda ise bu tür teknikleri kullanan araştırmacılar yok denecek kadar azdır.

1930’lu yıllar içerik çözümleme tekniklerinin adeta bir rönesansı olmuştur. Bu tekniğe giderek azalan ilginin, bu sefer politika, propaganda ve radyo üçlüsünün oluşturduğu bir alana kaydığını görmekteyiz. II. Dünya Savaşı sırasında önce, Harold D. Lasswell ve arkadaşları, politika kuramları çerçevesinde iletişim sorunlarını gözlemleyerek yeni konular, yeni yöntemler ve yeni kümelendirmeler yaparak politika ve iletişim ikilisini açıklamaya çalışmışlar-

dır. Lasswell, kuramsal yapı içerisinde özgürlük, demokrasi, faşizm, komünizm gibi siyasal kavram ve simgeler ile siyasal değerlerin gerçekleşmesinde kullanılan şiddet, tartışma, simge değişimi, rüşvet gibi yöntemler üzerinde araştırmalar yapmış, ilişkileri ortaya koymaya çalışmıştır¹.

II. Dünya Savaşı sırasında radyonun propaganda amacı ile özellikle Hitler Almanyası tarafından kullanılması, içerik çözümlemesi yönteminin bu propaganda mesajlarının çözümlenmesinde kullanılmasına yolaçmıştır. Lasswell ve arkadaşları, Hitlerin propaganda bakanı Goebbels'in radyo ve gazetelerde yapmış olduğu propagandaları çözümlemişler ve özellikle ulaşım, ölüm ilanları haberleri gibi konular ile askeri hareket arasındaki ilişkiyi açıklamaya çalışmışlardır. Ayrıca ABD'ndeki Nazi yanlısı yazılı basın içerik çözümlemesi yapılarak, Goebbels'in yapmış olduğu propaganda yayınları ile bu yayınlar arasındaki ilişki araştırılmıştır².

Savaş sırasında yapılan içerik çözümlenmeleri yalnızca bilimsel nedenlerle yapılmamış, özellikle ABD Savaş Dairesi Kitle İletişim Bölümü'nce pek çoğu Lasswell'in yönetiminde olmak üzere yazılı basın ve radyo ile ilgili olarak içerik analizleri yapılmıştır. Bunlar içerisinde Lasswell'in başkanlığında Washington'daki Kongre Kütüphanesi (Library of Congress) ile Erns Kris ve Hans Spier'in yönetiminde New York kentinde Toplumsal Araştırmalar Yeni Okulu'nda yürüttükleri Totaliter İletişim (Totaliterian Communication) araştırma projeleri önemlidir. Savaş sırasında ABD hükümeti tarafından sonuçlarından pratikte de yararlanılmasını amaçlayan bir başka içerik çözümlemesi Adalet Bakanlığı tarafından çeşitli şüpheli örgüt ve bireylerin propagandalarının içeriklerinin analizidir. Bu araştırmaların sonuçları banklıkça mahkemelerde yasal delil olarak kabul edilmiştir. Yargı organı ile ilgili olarak yapılan bir başka araştırmada üst mahkeme (Supreme Court) kararlarının tarihsel gelişim sürecinde analiz edilerek endüstrileşme, şehirleşme ve diğer etmenler sonucu nasıl bir değişim gösterdiğinin saptanmasıdır. Savaş sonrası yıllarında içerik çözümleme tekniği edebiyatta ve diğer sanat dallarında da uygulanmıştır³.

¹ Aysel Aziz, Kitle İletişiminde İçerik Çözümlemesi, A.Ü. Basın-Yayın Yüksek Okulu Yıllığı, 1986-1987, Ankara 1988, s. 105-121.

² Bernard Berelson, Content Analysis in Communications Research, Free Press, New York, 1952. s. 21-25.

³ Julian L. Simon-Paul Burstein, Basic Research Methods in Social Science, Random House, New York 1985, s. 194.

İçerik çözümleme yöntemi ile ilgili tanımlar:

İçerik çözümlemesinin tanımı oldukça karmaşıktır. Bunun nedeni de farklı problemlere, değişik materyallere, teknolojiadaki gelişmeye ve verilerin kompitürlerle işlenmesine bağımlı olarak içerik çözümlemenin tanımı da değişmektedir. Bu nedenle içerik çözümlemesinin genel bir tanımını vermeden önce bu konuda yayınlanmış kaynaklardaki tanımları gözden geçirmekte yarar vardır;

Holsti, içerik çözümlemesinin tanımını “bir metinde özelleştirilmiş karakteristiklerin nesnel ve sistematik olarak kimlikleştirilmesinden çıkarımlarda bulunma” olarak tanımlıyor.

Berelson içerik çözümlemesini “iletişimin açıklanan içeriğinin yansız, sistematik ve sayısal tanımlarını yapan bir araştırma tekniği” olarak belirtmektedir⁴. Başka bir anlamda içerik çözümlemesi, araştırmacının bir yazılı kaynağı incelerken görmek istediği bilgi, ölçüt (kriter) veya özün metinde ne kadar sıklıkla söylendiğinin ortaya konulmasıdır⁵. Krippendorff’a göre içerik çözümlemesi yazılı veya resimsel bir belgede beklenen mesajın (araştırmacının incelemek istediği) nicelleştirilmesi işlemidir⁶. Kerlinger içerik çözümlemesini, gözlem yönteminden farklı bir işlem olarak “Araştırma yapan bir kişinin, diğer kişilerin ortaya koymuş oldukları iletişim materyallerini belli ölçütlere göre ele alıp incelemesi” olarak açıklamaktadır⁷.

İçerik çözümlemesinin temel özellikleri; objektiflik, sistemlilik ve genelliliktir. Bu açıklamaların ışığında içerik çözümlemesinin genel bir tanımı şu şekilde ifade edilebilir; içerik çözümlemesi; (Content Analysis) yazılı bir kaynağın (kitap, makale, vb.) verdiği mesajların ayrıca özelliklerini sistemli ve objektif olarak belirlemek ve mesajla ilgili intikaller yapmak için kullanılan bir tekniktir.

Problem ve problemin özgeçmişi:

Bu çalışmamızda Tunalı Hilmi Bey’in doğrularını veya yanlışlarını tartışmak yerine H. 1320 tarihli “*Bir Şart-Bir Dilek*”⁸ gibi iki broşürü yazıp dağı-

⁴ Aysel Aziz, Araştırma Yöntemleri-Teknikleri ve İletişim, A.Ü. S.B.F. ve Basın-Yayın Yüksek Okulu Basımevi, Ank. 1990, s. 107.

⁵ A.g.e., s. 108.

⁶ Klaus Krippendorff, Content Analysis (An Introduction to Its Methodology) The Sage Comtext Series, Sage Publications, Beverly Hills, 1984, s. 21-25.

⁷ W. Crano and M.B. Brewer, Principles of Research in Social Psychology. Mc Graw-Hill, Inc., 1973. s. 14.

⁸ Tunalı Hilmi, Bir Şart-Bir Dilek, T.T.K. Kütüphanesi Yazmalar Bölümü (Zarf).

tacak fikri temelleri, bunun getirdiği bir cemiyeti ve fikirlerini aksettirebilmektir. Tunalı Hilmi, çok yönlü bir insan tipini çağrıştırmaktadır. Onun düşünsel kişiliği; gelişmelere ayak uydurma, değişen dünyanın ve çağın takip edilmesi, fikirlerin özgürce savunulabilmesi, hak-hukuk-adalet kavramları ile bu iki belgede ve daha sonraları kurdurtacağı *Müslüman Dilendirmezler Cemiyeti* isimli bir sosyal kurumla ortaya koyacağı bir düşünsel yapıyı içermektedir. Daha sonraları o Milli Mücadelenin de önemli isimlerinden biri olacaktır.

"*Bir Şart-Bir Dilek*" adlı iki broşür ilk olarak İsviçre'de taş baskı olarak basılıp çoğaltılarak Osmanlı-Türk halkına dağıtılmıştır. Bugün her iki broşür de Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi, Yazmalar Bölümünde bulunmaktadır. Başta da değindiğimiz gibi amacımız bu belgelerin yazımını sağlayan Tunalı Hilmi'yi eleştirmek değildir. Amacımız bu iki belgeyi ve bunların doğurduğu H. 1329 tarihli "*Bayburd Müslüman Dilendirmezler Cemiyetinin Nizamnamelerini*"⁹ alarak fikri temellerini irdeleyip Abdülhamid döneminin toplumsal, düşünsel ve sosyal yapısını genel bir perspektifte inceleyebilmektir.

Tunalı Hilmi, 1904'te Mısır'a gidecek ve burada Kanun-u Esâsi ve Hak gazetelerini de neşredecektir. Mısır'a gitmeden önce Tunalı Hilmi Bey, artık Osmanlı'nın ekonomik ve sosyal açıdan kurtuluşunun ne kadar güçleştiğini, kurtuluş için yeni ve kendisine göre ideal bir sistem olan "*Ahali Hakimliği*"¹⁰ ilkeler topluluğuna dayalı bir sistemin uygulanmasının zorunlu olduğunu 1902'de fikir babalığı ettiği bu broşürlerde verdiği maddelerle ifade ediyor. Bu dönemde Tunalı Hilmi'yi, birçok kaynağa dayalı olarak tanımlarsak; koyu bir Osmanlıcıdır ve Osmanlı'nın artık kendi benliğini bulması gerektiğini, bunu bulurken de batının boyunduruğundan çıkarak, onun gelişmişliğinden yararlanmasının en uygun bir seçim olacağını düşünen bir şahsiyettir. Tunalı Hilmi'nin *Bir Şart ve Bir Dilek* ismini verdiği, daha sonra da *Ahali Hakimliği* adı altında toplu olarak karakterize ettiği sistemler topluluğunun bir çok maddesinin sonraki dönemlerde hayata geçirildiği muhakkaktır. Ayrıca Tunalı'nın Mithat Paşa Kanun-ı Esasi'sini de desteklediği açık bir şekilde görülmektedir. Bunlarla birlikte onun bu broşürleri gizli olarak bastırıp dağıttığı esnada yönetimin hiç te hoşuna gitmediği açıktır. Ayrıca varılan kanı odur ki; bu sistemler topluluğu "Yeni Bir Buluş" anlamında da değildir. Yani bu tür sistemler dünyanın bir çok ülkesinde vazgeçilmez olan ve uygulanması zorunlu olan kavramlar ve ilkeler olarak bilinmektedir. Bu sisteme Os-

⁹ Tunalı Hilmi, *Müslüman Dilendirmezler Cemiyeti Nizamnamesi*, İstanbul 1911.

¹⁰ Tunalı Hilmi, *Ahali Hakimliği*, Mısır 1906 (1324). s. 1-18.

manlıdaki Meşrutiyet düşüncesini de eklemek gerekir. Çünkü *Ahali Hakimliği* adı altında karakterize edilen olgular gerçek anlamda Batıdaki örnekleri ile Osmanlıdaki düşünsel platformdaki gelişmelerin bir sentezidir. Tunalı'nın buradaki fonksiyonu çarpıklıkları görebilmesi ve bunu büyük oranda Batıdaki örneklerinden alarak Osmanlı hukuku ve yönetim anlayışıyla bir tepkimeye sokarak Osmanlı'ya uyarlayabilmesidir. Ayrıca bu dönemde Tunalı'da Batıyı örnek alma ve bir “Fransız İhtilali Sempatisi” ve daha keskin hükümleri, sınırları olan Mithat Paşa'nın etkileri de mevcuttur. Bunun da gözardı edilmemesi gerekir. Bu nedenle, bu sistemler topluluğu için bütünüyle (spesifik olarak) bir ulusallıktan sözedilemezse de Osmanlıya uyarlanabilmiş veya bozuklukların Batıdaki örnekleri sayesinde gözlenip değişik bir sentezi yapılmış olguların (Osmanlıdaki örnekleriyle de birlikte) dağınık, ama nesnel bir yaklaşımı olduğu söylenebilir.

İnceleme konusunu oluşturan bu iki belge aslında “*Ahali Hakimliği*” diye verilen ve birçok madde ile de desteklenen düşünsel bir temeli karakterize etmektedir. O halde “*Ahali Hakimliği*” nedir?

Ahali Hakimliği; bu dönemde Osmanlı'nın içine düştüğü karanlıktan kurtuluş için Tunalı Hilmi tarafından sistematikleştirilen ve Osmanlı toplumuna çıkış yolları gösteren dağınık bir sistemler topluluğudur. Dağınık sistemler topluluğudur dememizin nedeni de bu verilen çıkış yollarında belli bir sınıflama-kategorizasyon gözetilmemiş, toplumsal, ekonomik, siyasal vb. meseleler ile eğitim, kadın hakları, sağlık vb. olaylar da içiçe anlatılmıştır. Belli bir sistem topluluğunun sistematigiinden söz edilemese de düşünsel platformda, temel olarak bir sistemler bütünü ve sentezidir. Dönemin koşulları gözönüne alındığında bu verilen çıkış yollarının temelsiz olmadığı ve gerçekten yaşanan gerçeklere dayalı bir sistemler topluluğu oluşturulduğu ortaya çıkmaktadır. Ayrıca *Bir Şart-Bir Dilek* adlı iki broşürde verilen ve daha sonra biraraya getirilerek adına da *Ahali Hakimliği* denen sistemler topluluğu dağınık ve oldukça yüzeysel de gelebilir. Bunun için yine günün koşulları içinde bu verilen çıkış yollarını değerlendirmek, siyasal, toplumsal ve ekonomik platformlara oturarak sistematikleştirmek daha kolay ve uygun olacaktır.

Genel olarak *Ahali Hakimliği*'nin; (Meşrutiyet düşüncesinde de olduğu gibi) yeniliklere açılma, her alanda görülen çarpıklıkların düzeltilip günün koşullarına uydurulması, devletin artık bir yönlendirme ve denetleme mekanizması olarak ortaya çıkması yani bir anlamda yeniden yapılanmayı gerçekleştirmek demek olduğu bu belgelerle ortaya konmuştur.

Ahali Hakimliği'nin temel olarak devlet düzeni, vergilendirme ve servet dağılımı, kadın hakları, eğitim eşitliği, Türkçenin sadeleştirilmesi, köyün ve

köylünün kalkınması, dil ve din ayrımının son bulması ve yine padişahın ve saltanatın olduğu ancak bu güçlerin hakimiyetlerini ve yetkilerini sınırlayacak ve denetleyecek, keyfi yönetime son verecek devlet sistemiyle buna bağlı olarak halkında yönetime katılımıyla yani *Ahali Hakimliği* genel sistemiyle bir devlet yönetiminin teşkili sözkonusudur.

Tunalı Hilmi'ye göre; birçok çürümüşlükten kurtuluş için bir inkılapçı gibi düşünüp, yine bu tarzda yenilikleri ve değişimleri uygulamak gerekmektedir. Herşeyden önemlisi ona göre, Osmanlı kendi benliğini bulmalı ve her zaman olduğu gibi bundan sonra da bağımsız yaşmalıdır.

Bir Şart ve Bir Dilek H. 1320 tarihinde iki ayrı broşür halinde taşbaskı olarak, çoğatılıp gizli bir şekilde dağıtılmıştır. Daha sonraları Hilmi Bey, Mısır'a gittikten sonra 1904 (H. 1322) yılında Osmanlı Matbaasında bastırıldığı genel adıyla "*Ahali Hakimliği*" adını verdiği küçük kitapçıkta *Bir Şart-Bir Dilek ve İntihablar* (Seçimler)'i toplu olarak anlatmış, halka ve devlet yönetimine çıkış yollarını göstermiştir. *Bir Şart ve Bir Dilek* adlı iki broşürdeki maddeler *Ahali Hakimliği* adıyla 1324-1326 yılında yayınlandığı kitapçığındaki maddelerle temelde aynı olmakla birlikte, hemen hemen bütün maddeler genişletilmek amacıyla değiştirilmiş, bazıları aynı kalarak onlara da ilaveler yapılmıştır.

Genel olarak bu belgelerdeki temel düşünce; Türkiye'nin ve Türk insanının özgürlüğü, seçme ve seçilme hakkı, padişahlığın devam etmesine karşın halkı temsil eden ve onu sisteme dahil eden meclisin ve devlete bağlı cemiyetlerin bir denetleme mekanizması oluşturmaları ve devlet yönetiminin; yasama, yürütme ve yargı mekanizmalarının belli bir sisteme oturtulmasıdır.

Ahali Hakimliği'nde anlatılan önlemler ve çıkış yolları yetersiz ve yüzeysel, ayrıca belli bir sistemden uzak görünse de, dönemin vehametini, düşünce ve toplumun ne denli değişmeye başladığını vurgulaması bakımından da önem taşımaktadır.

Biz, *Bir Şart ve Bir Dilek* adlı broşürlerle *Ahali Hakimliği* adlı küçük kitapçığı karşılaştırarak sadece, Tunalı Hilmi'nin 'şart' olarak verdiği, ancak belli bir sınıflandırmaya gitmediği maddeleri sadeleştirerek ve konunun daha iyi anlaşılması için (tarih metodolojisine ek olarak İçerik Analiz Tekniği ile) belli bir sınıflama-analiz yaparak veriyoruz, ancak yapacağımız sınıflama ve analiz de ne derece doğru ve bu konu açısından uygunluğu tartışılırsa da temel düşünceyi daha sade ve objektif aktarabilmek için böyle bir kategorizasyona ihtiyaç duyulacağına inanıyoruz;

Yönetime ilişkin temel problem:

— Hukuk ve insan haklarına dayalı siyasi bir yönetim nasıl kurulmalıdır?

Yönetime ilişkin alt problemler:

— Varolan siyasi iktidar ve yönetimin yerine geçecek, tüm fonksiyonlarıyla işlerliği olabilecek, siyasi, idari, insani yönetim nasıl olmalıdır?

Hukuka ilişkin temel problemler:

— Osmanlıda hukuk anlayışı ne olmalı ve siyasi otoriteyi ne ölçüde belirlemelidir?

Hukuka ilişkin alt problemler:

— İşlerliğini kaybeden siyasi otorite'nin tekrar işlerliğe kavuşabilmesinde nasıl bir hukuksal kaynaktan güç almalıdır!

— Hukukun esas alınması ve uygulanması nasıl olmalıdır?

Yönetimsel çözümler ve kategoriler:

1 — Türkiye bağımsızdır, bir hükümet tanır, kendinden bir karış yer ayıramaz, hiçbir cemaate dince, idarece ayrı yeni bir ayrıcalık vermez.

2 — Hükümet ‘Şartlıdır’ (*Ahali Hakimliği*) altındadır, Padişahlıktır.

3 — Padişahlık, Halifelikle beraberdir, Osmanoğulları büyüğünden büyüğüne geçer.

4 — Padişahın vekilleri vardır, her işi nizama uygun olarak yaparlar. Yaptıklarından (Osmanlılar-Âyan) Meclislerince sorulurlar.

5 — Vekillerin başı Sadriazam’dır. Vekilleri, Padişahın rızasıyla seçer ve yerleştirir. Vekillerden birini ancak (Vükelâ Meclisi)’ne danışarak değiştirebilir.

6 — (Osmanlılar-Âyan) Meclislerinin kökü halk ise de görünüşte birbirinden doğan beş meclisten gelir. Herbiri köylerle her Nahiye, Kaza, Sancak, Vilayet merkezinde bulunur. En büyüğü (Vilayetliler Meclisi)’dir. Hepsinin birer Cemiyet’i (Ara Hakimi) vardır. Her Köy Meclisi’nden başka her yerin kendi meclisine vekili halkca seçilir. İstanbul’da bir Devlet Meclisi vardır. Hükümetin her dairesi adına bakar. Her yıl için bir cetvel, bir denkleştirme çalışması yapar. (Osmanlılar Âyan) Meclislerine tasdik ettirir.

7 — Hiçbir Osmanlının evine, yurduna zorla ne polis ne de memur elinde hükümetten resmi bir belge bulunmadan giremez, postadaki sırrına, emanetine dokunamaz, imanına, okuyuşuna, okutuşuna, doğuşuna karışamaz.

Hukuksal çözümler ve kategoriler:

- 1 — Gizli mahkeme yoktur, açılmaz, her mahkemeyi herkes dinleyebilir.
- 2 — Esir, hadım kullanan, birini hadım eden, ettiren cinayet mahkemesine gönderilir.
- 3 — Vekillerden biri değiştirilince (Divan)'a çıkılır, sebebi gazetelere yazılır. Vekillerden birinin istifası da Mecliste sebebi açıkca sorularak, anlaşarak ve danışılarak kabul edilir.
- 4 — Gerek vekiller gerek bir hükümet memuru padişahla, sarayıyla söz alıp veremez, bir iş tutamaz.
- 5 — Padişahın emirleri ancak Başvekil imzasıyla hükümlü olabilir.
- 6 — Nizama uymayan emirleri kim olsa tanımaz. İmzalayan Başvekil de cezalandırılır.
- 7 — Nizam, halk demektir. Halkca nizam (Osmanlı Âyan) Meclislerince yapılan, kabul edilendir.
- 8 — Eski nizamlardan (Osmanlı Âyan) Meclislerince kabul edilmeyenler geçersizdir.
- 9 — Seçme ve seçilme hakkı vergi şartı olmaksızın 21 yaşındaki (şimdilik erkekler) her Osmanlı için vardır.
- 10 — Her vilayet (kaldırılacak Sancaklar vilayet gibi olacak, İstanbul'a bağlanacak ise de şimdilik) ana nizamca bundan başka vilayetliler meclisinin yapacağı fakat (Osmanlılar-Âyan) meclislerinin tasdik edeceği nizamlara göre idare olunabilir. Her vilayette polis, yerli halktandır. Belediyeler bağımsızdır. Kurallarını buldukları yerlerin halk meclisine tasdik ettirirler. Vali, Mutasarrıf, Kaymakam; Vilayet, Sancak merkezi baş memurları İstanbulca, Nahiye müdürleri Kaymakamlıkca tayin edilir.
- 11 — Hiçbir ana nizam hiçbir vilayeti, hiçbirinden ayrı tutamaz.
- 12 — Hiçbir Osmanlı mahkeme kağıdı gösterilmeksizin padişah buyruğuyla bile sürgün ve hapis edilemez, memleketten dışarı atılamaz.
- 13 — 1293'den beri politikadan kim sürgün, hapis bulunuyorsa hemen bırakılır. Özgürlük verilir.
- 14 — Bütün Osmanlılar gazeteler, açıkca yazı yazma, söyleme, hatiplik, toplanma, ameleler, çıraklar istediklerinde grev yapma, sendikalar, sandıklar açma serbesttir. "Haddini Aştı" sayılanı ancak mahkeme suçlu tutabilir.

15 — Heryerde işleyenlerle işletenler arasında haksızlıklara, davalara, uyuşmazlıklara bakmak üzere başlıbaşına bir "Amele Mahkemesi" vardır. Âzasını, hakimlerini her kesim insanlardan seçebilir. Bunlar nöbetleşe Âzalık ve Hakimlik yaparlar. Günlük iş saati sekizdir. İşbaşında kazaya uğrayan bir işçinin ziyanını işletenler öder, çoluk çocuğuna aylık bağlar. Hükümet bir "İşçi Emekli Sandığı" açar. İşletenlerden ayrıca vergi alır. Her yıl yapılacak bir amele kongresi emekliliğe hak kazananları bildirir. Köylü, çiftçi, işçilere ağalarından tarla alınıp verilebilir. Osmanlılar-Âyan Meclisleri işleyenlerle işletenler için şimdiden kanunlar yapar.

16 — Türkiye'de zâdeganlık yoktu, yoktur, tanınmaz (Şehzadelere bile sadece "Efendi" lakabı verilmiştir. Geçen devrede mekteplere bir de zâdegan sınıfı sokulmuş olduğu gibi bir kadın sultanın oğlu da prens ünvanı takındı. Bizce Padişah bile olsan derler ki; er kişi niyetine.)

17 — Mülkiyede rütbe, nişan, efendiden başka da ünvan yoktur. Rütbe-ye, nişana aş erenler içinde muradına ermemiş olan varmı? herhalde rütbece, nişanca hemen herkes bir oldu. Şimdi de onlardan sıyrılarak bir olalım. Yalnız İstanbul'da herkes nişanlarını, rütbesinin sırmalarını satacak olsa, rütbe düşkünlüğünden heryeri geçmiş olduğu için heryerden çok muhtaç olduğu yüksek bir terbiye mektebini İstanbul kazanır. Altundan da çabukça kurtulur. Hele ünvanıcılık rezaletimiz dünyada yoktur. Ünvanlar şöyle olacaktır; Padişah'a şevketli Abdülhamid Padişah, yalnız haremine Hatice Sultan, Velî uhde Reşat Han, haremine Fatıma Han, şehzadelere Yusuf İzzeddin Şehzade, askerlere Osman asker, Rütbelilere Şaban Çavuş, Recep Müşir... Bütün başıbozuklara Efendi (biz ne Efendiyiz, ne de Bey. Hilmi Arkadaş, Tunalı Hemşehri elverir.) İşçilere Ağa denir. Yani Ağa, usta gibi bir ünvan olur. Bey, Mebuslardır. Mebusluktan çıkan yine Efendi olur. Paşa, Âyandır.

18 — Padişah, *Ahali Hakimliğini* kabul eden, tanıyandır. Osmanoğullarından nöbeti olana fakat Ahali Hakimliğine 'Biat Edene' biat edilir. Şimdi İstanbul'da hükümetten ya hiç ya da emekli aylığından başka para almayan müderrisle, ulema, patriklik, halk, hahambaşılık meclislerinin büyükleri, eski büyük memurlar, asker paşaları ayrılırlar, Biat Meclisi adıyla toplanırlar. Gizli bir seçim yaparlar. İçlerinden lekeli, şüpheli kimseler üzerine oy verilerek bütün oyların beşte biri kimlere düşmüş ise onları meclisten atarlar. Bir seçim daha yaparlar. Bununla da mecliste bulunmayan fakat bulunmasını istedikleri değerli, namuslu hemşehrilere bütün oyların üçte birini kazananları meclise alırlar. Bunun üzerine (Osmanlılar-Âyan) meclisleri toplantıda yeni bir (Şart) yapılanı kadar hükmü geçmek üzere (Mithat Paşa Kanun-u

Esasi)'sini kabul ile bundan dışarı çıkamayacaklarına, halka sadakatle iş göreceklarine yemin ederek hükümet idaresinin ellerinde olduğunu ilan ederler.

19 — Biat Meclisi, usulümüz kabul edilince ancak 8 ay içinde açılabilceğini umduğumuz Osmanlılar-Âyan meclisleri toplanana dek hergün açık durur. Halka güvendiğini daima ilan ederek milletvekili gibi her işe bakar. İstedini Padişahın rızasıyla vekillğe geçirir valilikten, müşirlikten atar, düşürür, istediğini yerleştirir. Başka memurlar, memurluklar için padişaha danışmaksızın istediğini yapabilir. İlk işlerinden biri, bir seçim sistemi beğenmek, bir ay içinde seçimlere başlanacağı kararıyla beraber sistemini vilayetlere bildirmektir (Azasının yalnız üçte ikisi Müslümandır).

20 — Türkiye'de her yer, her Türk kanun önünde eşittir.

Halka ilişkin temel problemler:

Halk kimlerden oluşmaktadır ve hakları nelerdir?

Halka ait çözümler ve kategoriler:

1 — Türkiye'de her yer, her Türk kanun önünde eşittir.

2 — Her Türkiyeli Osmanlıdır.

Askerliğe ilişkin temel problem:

Askerliğin siyasal ve sosyal olaylardaki rolü ve gerekliliği nedir?

Askerliğe ilişkin alt problemler:

Kimler askerlik yapmalı, askerliğin süresi ne olmalı, siyasal ve sosyal olaylarda askerin kullanılabilmesi için nasıl bir temel hazırlanmalıdır?

Askerliğe ait çözümler ve kategoriler:

1 — Her Osmanlı askerlik yapar. Osmanoğulları, İstanbullular, Softalar, Mektepliler, Müslüman olmayanlar da askerlik yapar ancak Yahudi ve Hıristiyanlar beş yıl sonra askerliğe alınırlar.

2 — Askerlik iki, sonraları bir yıldır. Askerin bulunduğu yerlerde neferler için birer (Kışla Mektebi) açılır. (İstibdadı yıkmak için büyük bir topluluk olduğundan nasıl askerin ehemmiyeti var idiyse bugün sosyal ve siyasal fikirleri, terbiyeyi halka çabukça verebilmemizde asker vasıtasıyla olabilir.)

Ekonomiye ilişkin temel problem:

— Ekonominin kendine yeter hale gelmesi için vergilendirme ve kazanç dağılımının sistematik olarak düzenlenmesi nasıl olmalıdır?

Ekonomiye ilişkin alt problemler:

Vergilendirme, kazanç dağılımı, haksız kazancın takibi ve devlete olan servet birikiminin iadesi, kişisel imtiyazların geri alınması, çalışanlara verilebilecek maksimum ücretler ne olmalıdır?

Ekonomiye ait çözümler ve kategoriler:

1 — Her Osmanlı, memur, zabıt, imam, keşiş, artan ölçüde gelir, kazanç ve miras vergisi verir.

2 — Evkaf, padişah, Osmanoğulları mallarından, mülklerinden de gümrük vergisi -kaldırılmaz ise- Öşr'de alınır (Halktan alındığı kadar alınır). Öşr ve hertürlü iltizam kalkar.

3 — 1293'den beri devlet malından, halktan kim haksızca ne kapmış, almış ise, padişah malı, mülkü edilmiş ne varsa bunlar bir meclisce, bir hesap görülerek faiziyle kirasıyla beraber sahiplerine verilir.

4 — 1293'den beri verilmiş, hertürlü orman, maden gibi, şimdiye kadar devlete, memlekete bir hak bir fayda ayırmamış yahut haksızca birine verilmiş olan imtiyazlar tanınmaz, geriye alınır.

5 — Bir yerde, hertürlü vergi, önce vergisi en çok olanlardan toplanır.

6 — Hiçbir Osmanlıdan kanunun göstermediği vergi istenemez.

7 — Ayda, Padişah 1000, Han 200, Başvekil 150, Şeyhülislam ile her Nazır 125, Valiler yerine göre 100, 80, 60 altın alırlar. Asker aylıkları da buna göredir. Bir postacı 8 altın alır, üstadlar, değerli muallimler içinde ise 100, 120 altın alan vardır.

Dil-eğitim-öğretime ilişkin temel problemler:

— Osmanlı ülkesinde konuşulan ve resmi dil ne olmalı?

— Eğitim ve öğretim günün koşullarına ve Avrupanın gelişmişliğine eş bir çizgide nasıl bir değişim göstermelidir?

Dil-eğitim-öğretime ilişkin alt problemler:

Devlet dili ne olmalı?-halk hangi dilde konuşmalı?-Okulların durumu ve öğretimin zorunluluğu ne ölçüde olmalı?-Öğretimde dil yabancı dillerden

nasıl kurtarılmalı?-Programlar ve kitaplar nasıl hazırlanmalı?-Öğretim parasız mı olmalı?-Eğitim kurumları dini baskıdan uzaklaşmalı mı?-Avrupanın eğitimsel ve bilimsel gelişmişliğinden nasıl faydalanılmalıdır?

Dil-eğitim-öğretime ait çözümler ve kategoriler:

- 1 — Devlet dili Türkçedir.
- 2 — Her kanun bir yerde çokluk olan halk dilinde de ilan edilebilir.
- 3 — Muhakemelerde, (Türkçe dersler bulunmak şartıyla) yalnız ilk okullarda halkın çokluğuna göre olan dil de kullanılabilir.
- 4 — Okullar, hükümetin gözetiminde bulunarak serbesttir.
- 5 — Her Osmanlı, kız, oğlan çocuğunu en az rüşdiye diploması alana kadar okula yollar. Yoksa cezaya uğrar.
- 6 — Şehirlerde, kasabalarda, mahalle, köylerde ise bir veya birkaç (Hocası Kadın) "Ana Mektep"i vardır. Üç yaşından sekiz yaşına kadar olan kız, oğlan çocuklar burada usulünce eğlendirilir. Çok basit olarak yazmaya, okumaya başlattırılır. Başlı başına din dersi kitabı yoktur (Çocuk bunlardan birşey anlayamaz). Ençok el, göz terbiyesine, müzik eğitimine, türkülere, eğlenceli kır gezintilerine vakit verilir. Bu mektepleri, belediyeleriyle, ahali meclisleri idare eder. Bunların gelirlerini bulma işi belediyeler üzerindedir. Maarif daireleri, nezareti bunlara yalnız hoca göndermek, tedrisata uygun olmadığını görmek, programlarını tertip etmek üzere karışabilir. Ana Mektebi'nden sonra Maarif Nezaretine bağlı Rüşdiye denen ilk okul gelir. Kızlar, oğlanlar için ayrı ayrıdır. Dört yıldır. Buralar birer sanat mutfağıdır, her çocuk hem her sanatı görür hemde birini beğenir. Ençok ona çalışır. Her sınıfın programını sıhhiyat, tabiyat, faydalı bilgiler, medeniyet, Türkiye tarihi, ziraat, ticaret, sanat, coğrafya oluşturur. Bu iki mektepte okuma, kitaplar ve alet edevat bedavadır. Okullardan mükafaat kalkar. Her yıl mektepliler bayramı yapılır. Programlardan resmi kitaplar ile Acemce, Arapça dersler silinir. Yabancı dil İdadiden başlar.

7 — Mektepler, mabed köşelerinden kaldırılmalıdır. Bir yanda sarıklı hoca, ötede keşiş, beride haham tedrisiyle meşgul olmalı yavrular birbirlerine karışıp gülüşmeliler, görüşmeliler, isterlerse dövüşsünler, bozuşsunlar, yine barışsınlar, sevişsünler. Çocuklar o umumi beşiklerde büyütülerek bir edilmelidirler.

8 — Hükümet bir vilayet şehriyle büyükçe kasabalarda ayrıca birer Terbiye Mektebi açar. Buraya kadın-erkek herkes gidebilir. Dersleri bir yılda bi-

ter. Yanıbaşında yetimhane benzeri bir Terbiye Evi bulunur, tecrübe içindir. Bu mektepten diploma almayan Ana-İlk Mektep hocalığı yapamaz.

9 — Maarif Nezareti terbiye ilminde mütehasıslar, üstadlar yetiştirmek üzere her yıl Avrupa'ya, Amerika'ya gençler gönderecek, terbiye ilmini, fen ilimlerini, sanatını olabildiği kadar öğrenmek, küçük okulların sistemlerini görmek, bir yılda dönmek üzere ilkin 500 kişi gönderir. Dönenlerden kimini vilayetlere mektep işleri başına yerleştirir, kimini halka, hocalara, hele kadınlara terbiyeyi öğrenmek üzere seyyar derscilikle köy köy, kasaba kasaba dolaştırır. Nezaret hemen bir yazı meclisi açar. Alfabemiz, imlamız için en uygun, en kullanışlı bir usul bulana 1000 altın vereceğini ilan eder. Hangi dilden olursa olsun her kelimenin bir kural gereğince yazılması şarttır. Hemen Akademi denen bir encümene temel atılır. Bu asla teşkilata, mektep işlerine karışmaz, yalnız fen, sanat, ilim tabirlerimizi kararlaştırır. Şimdiden nezaretin kararıyla mekteplere şu emir verilir; bundan böyle Türkçe içinde Arapça, Acemce, kaideler kullanılmayacaktır. Nezaretin en çok ilk mekteplere para sarfetmesi şarttır. İşlemeyen, dağılmış vakıfların gelirleri nezarete verilir.

10 — Rumeli ile Anadolu medreselerinde ders dili, kitapları Türkçedir. Arapça olarak yalnız Arap Dili dersi vardır. Medreseye, İdadiye diploması olanlar yazılabilir. Mübarek Kur'an Türkçeye (Tefsir değil) tercüme edilir. Dualar, hutbeler, Türkçe okunur.

Kadına ilişkin temel problem:

Kadının sosyal bir varlık olarak toplumsal hayattaki yeri nedir?

Kadına ilişkin alt problemler:

Kadının sosyal bir varlık olmasının şartı ve erkek ile olan ilişkilerindeki hakları nelerdir?

Kadına ait çözümler ve kategoriler:

1 — Kadınlar erkeklerle birdir. İnsanlığın şer'ın çirkin gördüğü esir gibi tutulmaktan kurtarılarak erkeklere verilen her türlü yaşayış hakkı kadınlara da verilir.

Toplumsal yaşam ve cemiyetçiliğe ilişkin temel problemler:

Osmanlıda toplumsal yaşam nasıl olmalı ve bu sistem içinde cemiyetçiliğin rolü nedir?

Toplumsal yaşam ve cemiyetçiliğe ilişkin temel problemler:

Osmanlıda toplumsal yaşam nasıl olmalı ve bu sistem içinde cemiyetçiliğin rolü nedir?

Toplumsal yaşam ve cemiyetçiliğe ilişkin alt problemler:

— Cemiyet türleri ve işlevleri nedir?

Toplumsal yaşam-cemiyetçiliğe ait çözümler ve kategoriler:

1 — Osmanlılık Cemiyeti; Politika ile asla uğraşmaz. Sohbetler, eğlentiler, gezintiler, seyahatler, 11 Temmuzda Osmanlılık Bayramı yapar.

2 — Sağlık Cemiyeti; İçkiye, tütüne, böyle zehirlere düşmandır. Bunları Türkiyeden kaldırır. Kır, dağ gezintilerini, idmanlığı, insanlığı yayar. Sular, çiçek suları canıdır.

3 — Avrupa'da Amerika'da Tahsil Cemiyeti; Batıya tahsile gidebilecekleri teşvik eder. Gitmek isteyenlere bilgi verir, kolaylık gösterir.

4 — Osmanlı Mekteb-i Numunehaneleri Cemiyeti; Karşılıklı hediye olmak üzere her cemiyet birbirine buldukları yerlerden maden, taş, nebat, hayvan gibi numuneler gönderir.

5 — Terbiye Cemiyeti; Osmanlıca bir terbiye ile serbest terbiye ilminin, fen ilminin Türkiyede yayılmasına çalışır.

6 — Osmanlı Dil Cemiyeti; Türkçede, Arapça ve Acemce kaideler kullanmamaya and içmiştir. Türkçeyi Türkçeleştirir. Öz Türkçeye döndürür. Her yerde bedava Osmanlıca Mektebi açar.

Bulgular ve yorum:

Görüldüğü üzere Tunalı'nın bu sistem toplulukları, çağdaş anlamda bir kanun örneği olmayıp, mevcut kanunların toplumsal kural ve beğenilerin ıslahına yönelik ama köklü birtakım değişiklikleri de bağrında taşıyan yönetsel aktiviteleri içermektedir. Yani bir anlamda mevcut kanunların ve illegal olarak savunulan düşüncelerin ıslahına dönük bir çalışmadır. Başta belirttiğimiz bu sistem reformlarının dağınıklığının ana nedenini şöyle izah edebiliriz; Ahali Hakimliği adıyla karakterize edilen bu düşünsel yapı bir etki-tepki yansımasından doğmaktadır. Yani Ahali Hakimliğini devlet sistemindeki siyasal bozukluklar ortaya çıkarmıştır. Ancak bu doğuş da sistemin bütün yönlerini, bütün fonksiyonlarını insan faktörüyle birlikte değil,

sadece bozukluğu o gün için farkedilebilen olgular için geçerlidir. Örneğin Padişahlık müessesesinin devam etmesine karşın bu müesseseye karşı olabilecek birçok olgu bu getirilmek istenen sistemin bağrında saklıdır. Bu görülmüş veya görülmemiş olabilir, bu konu ayrı bir tartışma konusudur. Bunun içindir ki Ahali Hakimliği Osmanlının bütün siyasal-ekonomik sistemini değil sadece o gün için dağınık halde görünen bir çok karmaşık sorunlar yumağının çıkış noktalarının küçük küçük betimlemeleri, meselelerin ortaya konması anlamında bir tahlildir.

Bu bağlamda yukarıda zikrettiğimiz Cemiyetçilik fikri de Tunalı da her zaman hakim olmuş ve halkın haklarını alabilmesi ayrıca birçok sorunun çözümü ve en önemlisi toplumsal yaşamın geliştirilip insanların çağı yakalayabilmeleri için kaçınılmaz ve gerek-şart olarak gösterilmiştir. Bunu Tunalı bir ölçüde gerçek yaşama da geçirmiş ve onun direktifleriyle kurulan ama başarılı olup olmadığı tam anlamıyla bugün için bilinmeyen (halkın da büyük destek olduğunu zannettiğimiz) “Bayburd Müslüman Dilendirmezler Cemiyeti” de bu fikrî temelin bir neticesidir. Bu cemiyetin amacını ve neler yapmak istediğini nizamnamesini vererek belirtmeye çalışacağız. Ayrıca bu nizamname ile Bayburd ilinin ekonomik ve sosyal açıdan tarihi bir perspektifi de ortaya çıkacaktır kanısındayız. Çünkü bu cemiyetin faaliyete geçtiği dönem çok sıkıntılı savaş ekonomisinin uygulandığı bir dönemdir. Olaylar bu platformda değerlendirilmelidir. Bu nizamname 15 Ağustos 1329 (1911) tarihlidir. Bu nizamnamenin neşredilip kuruluşu gerçekleştiği sırada Tunalı Hilmi, Bayburd Kaymakamıdır. Burada Tunalının böyle bir cemiyete önyak olarak işsizliğe bir ölçüde de olsa engel olma ve toplumsal-kültürel yozlaşmanın bir ölçüde önüne geçebilme çabalarını görmekteyiz.

Bayburd Müslüman Dilendirmezler Cemiyeti hakkında temel problem:

Bayburd Müslüman Dilendirmezler Cemiyeti ne tür bir cemiyet olup fonksiyonları nelerdir?

Bayburd Müslüman Dilendirmezler Cemiyeti hakkında alt problemler:

- a – Bu cemiyetin kurulma amacı nedir?
- b – Bayburd’da kurulmasının nedeni nedir?
- c – Cemiyetin Dilencilik anlayışı nedir?
- d – Bir anlamda insanlara iş bulma kurumu mudur?

- e – Bu beldede dilencililiği yok etme çabaları nelerdir?
 f – Cemiyetin parasal kaynakları nelerdir?
 g – Muhtaç insanlara ne gibi parasal yardımlarda bulunmaktadır?
 h – Cemiyet kimlerden oluşmaktadır?

Bayburd Müslüman Dilendirmezler Cemiyeti Nizamnamesi'nde temel ve alt problemlerin çözümüne ait kategoriler:

1 – Bayburd'da (Bayburd Müslüman Dilendirmezler Cemiyeti) adıyla bir cemiyet kurulmuştur.

2 – Cemiyet kısaca söylemekle maksadını bildirmiş, hatta husule gelmiş olmak ümidini besleyerek ilan eder ki; İşin, işlemenin dostudur. İşsizliğin, dilencililiğin düşmanıdır. Şimdi, işsizliği bahane edinerek dilencililiğe girişmiş, yahut girişecek olanlara iş bulmayı sadakanın en makbulü gibi tutar.

3 – Cemiyet her işsize iş bulmaya borçlu değildir. Yaşça, başça, sağlamlıkca, sanatca, işçilikçe ve her türlü yaşayışça göze çarpar bir halde güçlü bulunanlar cemiyete katıyen sığınmaz. Cemiyet, yalnız bir hastalık, bir felaket, belki de bir talihsizlik yüzünden düşmüş olanlara açıktır.

4 – Cemiyet, uygun gördüğü bir işi işlemeyenden hemen alır. Eğer o kimseyi dilencilikte görür ise hükümet vasıtasıyla derhal cezalandırır.

5 – Köylü dilenciler, dilenciliklerine köylerinde de asla müsaade edilmemek için, köylüleri tarafından hallerine göre geçinmeleri temin edilmek üzere köylerine, kazalı olmayan dilenciler ise kazadan dışarıya hükümet vasıtasıyla attırılır.

6 – Cemiyet, şehirli güçsüzlere nüfus başına 15 yaşından aşağı, yukarı itibariyle yazın; 40, 60; kışın 60, 80 parayı geçmemek üzere gündelik verir. Güçsüz, hem kendisi, hem de nafakası şer'en üzerine vacip kişileri işleyemez olanlardır. Nafakası şer'en üzerine vacip kişileri işler olan bir güçsüze bakmaları için şeriyeye müracaatla işini neticelendirmekte cemiyetce bir vazifedir. Cemiyet bu vazifelerini (Dilendirmezler Ocağı) adıyla anılır bir idare heyeti eliyle görür.

7 – (Dilendirmezler Ocağı) ihtiyaca göre genel toplantılarda azaltılır veya çoğaltılır. Fakat en az 5 âzâ'dan oluşur. Biri, Birinci Reis, biri de İkinci Reis, biri, Başkatip, biri Müfettiş, biri de Sandıkkâr'dır. Diğerleri Ocak azasıdır. Haftada bir kere muntazaman Başkatipliğin davetiyle de olağanüstü toplanırlar. Kararlarını ekseriyet, fakat (Güçsüz Kararı)'nı mevcut azasının

dörtte üç reyyle verirler. Bunun kararı olmaksızın bir akçe sarf edilemez. Reisler, cemiyetin de reisleridir. Birinci Reis daima belde müftüsüdür, ikinci reisle beraber cemiyetin hariçte sorumlularıdır. Başkatip, muhaberatla hesabın gayrı kuyudattan, müfettiş tahkikatla güçsüzler mütealluk-u tahvilattan, Sandıkkar tahsilatla, hesabattan, maiyyetinden dahilde sorumlularıdır. Merci, vasıta, Başkatipliktir. Müracaat eden bir yoksul ise Başkatiplikten bir Hüviyet Kağıdı alır. Müfettişliğe götürür. Muamele (Dilendirmezler Ocağı) kararıyla biter. Ocağın Birinci Reisinden başka azası umumi toplantılarda seçilir (6 ay için).

8 — Umumi toplantılar Ağustos ile Şubat aylarında olmak üzere yılda iki defa, reisliğin toplanma gününden evvel kazadaki bütün cemiyet azasına gönderilecek davetiyelerle yapılır (Dilendirmezler Ocağı'nın üçte iki, yahut kazadaki azasının üçte biri tarafından başkatipliğe verilecek mazbata üzerine de olağanüstü olarak vuku bulur). Geçmiş, gelecek altı aylık işler, hesaplar hakkında bilgiler alınır, görüşülür, karar verilir, seçimler yapılır. Azadan çok büyük yararları görülenlere bir karşılık görevi de verilir.

9 — Âzâ; Sâ'iler ve Dilendirmezler adıyla iki koldur. Sâ'iler; Cemiyete duhuliye olarak en az bir çeyrek mecidiye (Sâ'iler Sadakası) verip yazılanlar her nerede olur ise olsun (Müslüman dilenmez, dilendirilmez) emelini takip etmek, ettirmek vaadinde bulunanlardır. Buyburd kazalılar bu kısma yazılmazlar. Dilendirmezler; nereli olur ise olsun cemiyete girerken bir çeyrek mecidiye “Dilendirmezler Sadakası” olarak hem girdiğinin ilk ayında hem de her senenin Mart ile Eylül'ünde yarımşar mecidiye “Aylar Sadakası” verenlerdir. Sadakasını zamanında vermeyen istifasını vermiş sayılır. Cemiyete yine girebilirse de yine dilendirmezler sadakası verecektir. Dilendirmezler, gönüllerinde (kati bir merhamet), ruhlarında (Müslüman dilenmez, dilendirilmez) emelini taşırlar. Kimki rastgeldiğine sadaka vermekten kendisini alamaz, hemen zaafının kefareti olmak, yani acıdığı kimseyi düşkünlüğünden dolayı kurtarmak emeliyle, vazifesiyle hükümete, yahut cemiyete haber verir. Vermez ise ikinci bir kefaret karşısında bulunarak cemiyet sandığına hemen bir yıllık zekatını, sadakasını yatıracaktır.

10 — Cemiyet azası, 7 kişiye kadar inmiş, bunlarında reyleri birleşmiş ise fesh edilebilir. Yine o şart ile ki fesh kararını verenler cemiyetin bütün varını alarak Edirne'ye gidecekler, orada ömürlerinin sonuna kadar İslam yoksulları için çalışacaklardır.

11 — Bu nizamname cemiyet azasının kazada mevcut iki reyyle değiştirilebilir.

12 – Cemiyetin, mührü, nizamnamesi, kendisi hükümetce tanınmıştır. (15 Ağustos 1329).

Cemiyeti oluşturan insan faktörü hangi katmanlardan oluşmaktadır:

Kaza Kaymakamı Tunah Hilmi Bey'in Daveti Üzerine Cemiyeti Kuran Temel Âzâsı;

Topcu Yüzbaşı Mahmud, Tabibi Refet, Baytarı Osman Efendiler

Posta Müdürü Nuri Efendi

Eytam Müdürü Fahri Efendi

Sıhhiye Baytarı Abdurrahman Efendi

Rüşdiye Müdürü Ali Fehhami

Âşâr Katibi Yakup Efendi

Evkaf Memuru Fehmi Efendi

Mütekaid Kolağası Es'ad Efendi

Düyun-u Umumiye Memuru Hamdi Efendi

Mal Müdürü Rıfki Ekrem Efendi

Müfredat Katibi Sabri Efendi

Orman Memuru Hakkı Efendi

Erzincan'da Ma'lum Bayburdlu Mahmud Kemal Efendi

Dava Vekili Şerif, Tevfik, Ziya Efendiler

Tüccardan Durak Efendi

Hocaoğulları Hacı Mahmud ve Muhammed Efendiler

Dabbağ Esnafından Şükrü Efendi

Otlucu Muhyiddin Efendi

Bakkal Hasan Efendi

Çakıroğlu Nazım Efendi

Pamukcuoğlu Hacı Yusuf Efendi

Erzurumlu Tevfik Efendi

Tuzcuzade Şamil Efendi

Keskinoğlu Hamdi Efendi

Dabbağ İbrahim Ağa

Bilal Çavuş

Hacı Bey

Yine Temel Âzâsından Dilendirmeler Ocağı;

Birinci Reis: Müftü Mehmed Sa'id Efendi

İkinci Reis: Molla Muhammedioğlu Muhammed Efendi

Başkatip: Saraycıklı Derviş Efendi

Müfettiş: Hacı Dursunoğlu Şükrü Efendi

Sandıkkar: Palur Beyi Hafız Hayreddin Bey

Âzâ

Ceza Reisi Arslan Bey

Süleyman Paşaoğlu Hasib Bey

Ağaoğlu Hüsnü Bey

Ankavioğlu Hacı Mehmed Efendi

Müftüoğlu Hacı Nazım Efendi

Sekmenoğlu İlyas Efendi

Tahsil Memuru Alişan Bey

Esnaf Şeyhi Halil Ağa

Şinkahlı Hacı Mustafa Efendi

Develioğlu Nevrus Efendi

Karşlı Arslan Çavuş

Ziver Efendi

Bulgular ve yorumlar:

Görüldüğü gibi *Müslüman Dilendirmeler Cemiyeti* Bayburd tarihinde önemli bir yer işgal etmesine karşın bu araştırmamız esnasında bu cemiyet

ile ilgili bir kayda rastlayamadık. Bununla birlikte amaçlarını yukarıda zikrettiğimiz böyle bir cemiyetin Bayburd gibi bir beldede kurulmasının önemi de büyüktür. Böyle bir cemiyetle Bayburd'da bu dönemde dilencilik ve işsizliğin çok olduğuna hükmetmek de mümkündür ancak bu görüntü kanımızca soyut bir görüntü olup bu durum sadece Bayburd için değil Osmanlı beldelerinin genelindeki bir görüntüdür. Burada Bayburd'un kazancı Tunalı Hilmi gibi bir şahsiyetin bu beldede kaymakam olması ve cemiyetlik ruhunun bir ifadesi olarak böyle bir girişimde bulunmasındadır. Bu cemiyetin faaliyetlerinin neler olduğu ve yukarıda sıralanan şartların gerçek yaşama geçirilip geçirilmediğini tam anlamıyla bilemiyoruz. Ancak bunun kurtuluş hareketinden önce Bayburd insanına hizmet verdiği ve kurtuluş hareketi esnasındada işlevini kaybettiğine hükmedilebilir.